

JANTEDRENGEN

Skelet til teatermontage – et ”drømmespil” - med udgangspunkt i og tekst fra Aksel Sandemoses ”En flygtning krydser sit spor” og ”En sømand går i land”. Af Eva Littauer og Jonas Littauer. Teksten skal udvides til det dobbelte. Teksten kommer til at være mindst dobbelt så lang som på nuværende tidspunkt og der kommer flere barndomsscener. Desuden vil vi indføre et kommenterende ”politisk” lag, der fungerer som kommentarer på vores nutid.

Stykket udspiller sig i en grå by. En moderne beton-ghetto. Grå flader. Teksten undersøger feltet mellem individets selvudfoldelse og samfundets undertrykkelse. Mindreværdsfølelse og utilpassethed som konsekvens af en undertrykkende opvækst i Jante, får Espen Arnakke til at slå et andet menneske ihjel. En hævnakt, der som altid ved mord, fører en langt mere ubehagelig og uoverskuelig situation med sig – for Espen og for alle andre omkring ham.

Teksten udspiller sig på flere planer. Det første er markeret med sort og udspiller sig i byen Jante i hovedpersonen Espens barndom. Det andet er markeret med rødt og udspiller sig i Misery Harbor i Newfoundland, hvor den unge sømand Espen i afmagt og jalousi ender med at slå en anden mand ihjel. Det tredje er markeret med grønt og repræsenterer Espens drømme-verden.

1. Espen (60 årig mandlig skuespiller)
2. Espen (40 årig mandlig skuespiller)
3. Espen (25-30 årig kvindelig skuespiller)

PROLOG

1. JANTELOV

MISERY HARBOR 1

ZOOLOGEN 1

2. EVENTYRLAND

3. SIRENEN OG KIRKEKLOKKEN

MISERY HARBOR 2

4. PÆRETRÆET

ZOOLOGEN 2

MISERY HARBOR 3

5. KONEN I JANTE. XXX

6. DEN INTERESSANTE MAREN

MISERY HARBOR 4

ZOOLOGEN 3

7. ØL

MISERY HARBOR 5

8. DEN UANSTÆNDIGE PIGE

ZOOLOGEN 4

9. UD I MØRKET del 1

MISERY HARBOR 6

ZOOLOGENS DØD 5

10. UDE I DET PRAKTISKE LIV

MISERY HARBOR 7

11. ÅRHUNDREDES GÅDE

12. UD I MØRKET

MISERY HARBOR 8

EPILOG

Prolog

De 3 medvirkende står stivnede som Espen Arnakkes alteregoer i et billede på scenen. De har hver en flaske snaps i hånden. De vakler let. Publikum kommer ind. I baggrunden et billede af mennesker der bare går forbi.

Alle 3:

Jeg slog engang et menneske ihjel.
Han hed John Wakefield,
Jeg dræbte ham en nat i Misery Harbor.

1. Janteloven

Espen 1:

Espen Arnakke blev hans navn og han stirrede sig blind på det navn. Han ville have, at der skulle være en mening i navnet, men fandt aldrig nogen mening.
(rækker hånden frem for at hilse på Espen 2 og Espen 3)
Espen Arnakke (siger de til hinanden og letter på kasketterne)

Lyd der giver association til krig i baggrunden. De tre Espen er tydeligt bange og tæller bomberne.

Espen 1:

Et!

Espen 3 (forstærket af mikrofon):

Du skal ikke tro du at du er noget.

Espen 2:

To!

Espen 3 (forstærket af mikrofon):

Du skal ikke tro at du er lige så meget som os.

Espen 1:

Tre!

Espen 3 (forstærket af mikrofon)::

Du skal ikke tro du er klogere end os.

Espen 2:

Fire!

Espen 3 (forstærket af mikrofon)::

Du skal ikke bilde dig ind at du er bedre end os.

Espen 1:

Fem!

Espen 3 (forstærket af mikrofon)::

Du skal ikke tro du ved mere end os.

Espen 2:

Seks!

Espen 3 (forstærket af mikrofon)::

Du skal ikke tro du er mere end os.

Espen 1:

Syv!

Espen 3 (forstærket af mikrofon)::

Du skal ikke tro at *du* duer til noget.

Espen 2:

Otte!

Espen 3 (forstærket af mikrofon)::

Du skal ikke le ad os.

Espen 1:

Ni!

Espen 3 (forstærket af mikrofon):

Du skal ikke tro at nogen bryder sig om *dig*.

Espen 2:

Ti!

Espen 3 (forstærket af mikrofon):

Du skal ikke tro du kan lære os noget.

Espen 1:

Ned!

Alle tre falder lynhurtigt fladt ned på gulvet.

Espen 3 (forstærket af mikrofon):

Kast!

Alle kaster.

LYSSKIFT/ MUSIK

YOKO ONO: "ARE YOU LOOKING FOR ME"

(fra pladen "Blueprint for a Sunrise") Brat ind brat ud. Rytme i forestillingen bratte ryk/skift. Også lys. Ikke lange ind og udblændinger men hurtig rytme. Som billeder. Lysbilleder der skifter.

LYS/LYD SKIFT. En anden stemning neonlysagtig. Måske sorthvidt lys. Som efter en krig. Hvor alt er øde og slut. Alt er nedbrudt, der er ingenting tilbage.

Kun historien. Minderne. Sletten. Ødeland.

Misery Harbor 1.**Espen 1:**

Det jeg gjorde, gjorde jeg for længe siden.

Jeg har pint mig selv med det, jeg har slidt under det, indtil jeg er blevet så udslidt af det, at det simpelthen er længe siden. Men nogen soning er der ikke tale om.

De voksne tror, at de lærer os forskellen mellem godt og ondt. Hvad de indpoder os, er i virkeligheden noget helt andet: De hævner deres barndom på os.

En zoolog levede engang. Han hed Espen Arnakke. Min bane blev brudt, og det var jante der brød den. Zoolog var jeg blevet, hvis Jante ikke havde barrikaderet vejen. Hvis det ikke var sket, var jeg aldrig kommet til Misery Harbor. Denne zoolog er den anden døde mand i mit liv, og han døde i jante da han var 14 år.

Det kan også siges på den måde, at der stod så mange og lo bag hans ryg, at han døde af de andres grin.

LYS/MUSIK SKIFT

Zoologen 1.

Espen 2:

Jeg har en meget tidlig erindring om et dyr, jeg så engang da jeg var sammen med en anden dreng.

Jeg ved hvornår han flyttede fra nabolaget så jeg kan bestemme min alder efter det. Jeg er to et halvt år.

Det er noget utroligt, der viser sig for vores horisont.

Vi står under hyldebuskene, og der kommer dyret imod os. Det kan ikke sættes i forbindelse med noget, vi har hørt om og vi flygter stumme.

Men så må vi vende os om, uhyret kommer kun langsomt frem, og vi kan sikkert undslippe, hvis det gælder.

Det er en stor grøn larve, der står for mig som er den en fod lang og et par tommer tyk. Den har et langt krumt horn på snuden og bevæger sig baglæns.

Det er tydeligt nok en onskabsfuld herre, og Johannes siger at den er en dævel.

Vi står i lang afstand og ser på det, men så bliver vi modige og krigeriske, samler sten op og kaster dem efter uhyret.

Den bliver ramt af en lille sten, så der går hul, og så går vi lidt længere tilbage og dænger den ordentlig til med sten.

Den vrider sig og er frygtelig farlig.

Vi kaster sten efter den, til den er både død og begravet.

Så går vi hen til Rose og praler. vi har mødt djævelen, men nu er det sket med ham.

Lysskift.

2. Eventyrland

Espen 3 (Rose):

Eventyrland er det dejligste jeg ved.

Der står en række gamle hyldebuske, som børnene kan gemme sig under, og foran dem ligger der nogle store sten med små tjærepletter på, fordi fisker Andersen hænger sine garn til tørre over dem.

Espen 2:

Kvinden hedder Rose. For der er en kvinde i Eventyrland, og det er så mærkeligt og fint, at hun hedder

Espen 3:

Rose.

Espen 2:

Der er krig i eventyrland. Vi rager ikke højt, da vi er fire år, Rose og jeg, men vi lever intenst dernede, som insekter i græssets urskov.

Der er vildt og hedt i vor verden, og vi har endnu ikke særlig brug for syndsforladelse.

Espen 3 (Rose):

De voksne kan gribe ind, og det hænder at vi lystrer dem, fordi de er så store. Men vi bider efter den straffende stok som fornærmede myrer.

Espen 2:

Jeg elsker Rose, fordi hun er så smuk, og fordi hun er af mit eget folk. Når vi leger i skyggen under hyldebuskene, vil hun gerne høre på mig, hvis jeg fortæller noget. De store folk tror ikke, jeg kender til noget, som de ikke ved.

Jeg giver Rose glansbilleder. Jeg har fået en stor bunke af mor, og Rose skal have dem alle sammen, ja, hun skal bestemt have dem alle sammen.

Espen 3 (Rose):

Hun tager imod dem i sit forklæde,

Espen 2:

og jeg bliver så dansende glad over at se dem ligge ..

Espen 3 og Espen 2:

(ser ned i Roses forklæde)

..der.

Espen 3 (Rose):

(henrykt)

Der er billeder af både Gud og engle.

Espen 2:

En dag bliver det forbi mellem Rose og mig.

Espen 3 (Rose):

(leger med et par af de andre)

Hun leger med nogle andre piger.

Espen 2:

Jeg kommer skinsyg til og står og ser på dem.

(Espen og en gruppe drenge kigger på de legende piger)

Fanden siger jeg pludselig!

(stirrer på Rose)

"Fanden!"

For jeg ved at hendes mor ikke kan lide man bander.

Espen 3 (Rose):

Ja du er slem!

Espen 2:

Det lyder som noget hun altid har vidst.

Espen 3 (Rose):

Vi vil ikke lege med dig. Du kommer ikke op til gud.

Espen 2:

Det er dér det sker, og i det øjeblik. Jeg kan ikke forklare hvordan, men jeg ved, at jeg er dum og at alle kan se det på mig. Det vælter ned over mig som et ulykkestilfælde, jeg er vanskabt og tåbelig, jeg skulle aldrig været født. Det uhyggelige er, at fra den dag bliver det bekræftet af alle og jeg tror på det.

Det er min skæbne, at jeg kommer til at se på menneskene med den fortabtes blik.

Hun har kastet onde øjne på mig, den lille heks.

3. Sirenen og Kirkeklokken.

Kirkeklokker ringer. Alle ligger og sover.

Espen 1:

Sirenen høres. Først skingert alle holder sig for ørerne.

Det er morgensignalet fra fabrikken. Den bryder ind i de rå vintermorgener som helvedeshundens tuden, og lægger ligesom en regndis over selv den mest strålende sommermorgen.

Espen 3:

Dagen begynder med at nogen famler omkring i mørket, et småhostende menneske, som leder efter sit tøj og prøver at vænne sig til en ny dag.

Der er nogen der skramler i køkkenet, kaffen bliver brygget. Samtidig høres gerne de første trin på brostenene, ... og inde i mørket ved vi, hvem det er.

Espen 2:

Arbejderne kommer altid i samme rækkefølge, fortroppen er den samme hver dag.

Far er ikke blandt de første der går, men sikkert en af de første, der står op.

Når han har drukket sin kaffe, stiller han sig foran et lille spejl, og der står han lidt uden at røre sig, han studerer sit ansigt nøje, som om han hver morgen vågner med en ny forundring over, hvem han egentlig er.

Espen 3:

Hans øjne er altid mærkeligt eftertænksomme når han står sådan.

Så hører vi, at han går, hans fodtrin blander sig med de andres og bliver borte.

Godt et minut efter, at far er gået, er larmen af trinnene på sit højeste, så synker den, men de er mere fart over den nu, og bagtroppen kommer i løb.

Espen 2:

Når det sidste signal sønderriver luften over den søvnige by, komme endnu nogle få dundrende forbi, de kan nå det endnu, for der er nogen få minutters frist over tiden. Første gang giver sirenen et meget langt og meget sørgmodigt brøl fra sig, bagefter kommer tre korte endnu sørgeligere.

Espen 1:

Jeg har altid undret mig over arbejdernes store præcision. Den, der kom 5 minutter før tiden, gjorde det hver dag hele sit liv, fem minutter før tiden. Og den der kom et minut før tiden, han kom et minut før tiden hver dag i fyrre år. Den stakkel der havde fået den skæbne at komme et halvt minut for sent, han kom styrtende med tungen ud af halsen, et halvt minut for sent hver dag i et par menneskealdrer.

Alle tre:

Sådan skulle det være. Man skal ikke pille ved verdens ordenen.

Lys / lyd-skift

Misery Harbor 2**Espen 1:**

I Misery Harbor ville jeg gerne være ven med Store John Wakefield, for ham kunne pigerne godt li. Han gav fanden i alt. Ja, ham John, - sagde de ældre, og de så også beundrende på ham.

Espen 3:

En morgen kom der en ny pige, Eva,

Espen 1:

... og den dag arbejdede jeg som i blinde. Hun var så smuk at blodet stod stille i mig og jeg var ved at græde. For verden har alt for stor fart på. Jeg ville aldrig kunne følge med. Før jeg var nået så langt at jeg vovede at slå mine øjne op i nærheden af Eva, ville en anden have taget hende.

Eva var en drøm der var blevet lyslevende i Misery Harbor.

Alle tre i kor:

Misery Harbor!

Du skal ikke tro du at du *er* noget.

Du skal ikke tro at du er lige så meget som *os*.

Du skal ikke tro du er klogere end *os*.

Du skal ikke bilde dig ind at du er bedre end *os*.
 Du skal ikke tro du ved mere end *os*.
 Du skal ikke tro du er mere end *os*.
 Du skal ikke tro at *du* duer til noget.
 Du skal ikke le ad *os*.
 Du skal ikke tro at nogen bryder sig om *dig*.
 Du skal ikke tro du kan lære *os* noget.

4. *Pæretræet*

Espen 3:

Far har plantet et pæretræ. En efterårsdag går jeg under træet og samler de nedfaldne pærer op. Jeg er mellem 5 og 6 år gammel. Ude på vejen står nogle store drenge, mine ældre brødre og Kalle, og jeg kan ikke lide hans ansigt, det er smalt og blegt med lystne, usikre øjne, hans køterblik følger mig mens jeg går der under træet. Pludselig siger han med et usikkert grin:

Espen 2:

Han tog en pære fra træet!

Espen 1:

Gjorde du? Din lille forbryder! Hvad tænker du på?
(alle skælder ud)

Espen 3:

Jeg står med åben mund og stirrer, vover ikke at protestere. Mor får det at vide og siger at jeg er upålidelig. Jeg er ikke i stand til at svare, og nu er jeg bange for Kalle. Det ryster mig, at en dreng, der i mine øjne er voksen, beskylder mig for noget, som jeg ikke har gjort. Når han ikke siger det for at fralægge sig selv skylden, hvorfor siger han det så? Sådan ræsonnerer jeg, et skærende godt ræsonnement, der er mere rigtigt end jeg ved af. Han frigør sig jo netop for skyld. Kalle har set på en pære, og måske også på mange andre ting. Jeg får skylden og min angst bliver udbygget. Af mennesker kan man vente sig alt.

lyd/lys-skift

Zoologen 2:

Espen 2:

Omkring den tid, da jeg begynder at gå i skole, finder jeg en orm i haven, den er 4 tommer lang, men tynd som en sytråd. Den har ringe i begge ender, som klapperslangen har på halen. Det er et tilfælde at jeg får øje på den, for den har samme farve som jorden. Jeg putter den i en flaske med vand, og der snor den sig omkring et par dage uden at dø af det.

Jeg ved ikke hvorfor jeg synes den skal opbevares i vand.
Så bliver den væk, hvordan ved jeg
ikke, men vi kan jo aldrig have nogen ting i fred.

lyd/lys-skift

Misery Harbor 3

Espen 1:

Misery Harbor, jo her bliver man ulykkelig.
Når Eva smilede til mig, stod jeg, lænket og lammet foran
hende. Det var så vanskeligt at tale dette fremmede sprog,
jeg blev så forlegen. Da Eva en dag gik tæt forbi mig og
kvidrede et eller andet i forbifarten, forstod jeg ikke noget
af det, men blev skoldende varm og stirrede på hende.
En pige fordrer talegaver, en kæde af vid, så alle ler og
stimler sammen om helten, og fuglene bliver blændet og
flyver mod fyrtårnet.
Jeg duer ikke til noget. Hvorfor er jeg sådan?

*Lyd/lysskift som i beg. Musik fra Yoko One: "Are you looking for
me"*

*Lys brat ind brat ud. bratte ryk/skift som en plade der er gået i
hak.*

5. Konen i Jante

*Scenen spilles af 3 "sladrekællinger". Let, ondskabsfuld og
sladreagtig.*

Espen 2:

Der bor en kone i Jante.
Alle ved, at hun stjæler.

Espen 3:

Hun er rar, hendes øjne er en engels.
Ofte gemmer hun sig bort i en krog og græder.
Hun stjæler ikke hvad som helst.
Hun stjæler kun brød, især rundstykker.

Espen 1:

Købmændene ved det, og har en aftale med hendes mand
om, at de skal passe på hende,
og hvis det lykkes hende at stikke et brød ind under
frakken, lader de hende gå med det.

Espen 2:

Siden betaler han det så i al stilhed. Det er en god ordning.
Men en dag handler hun hos en købmand, hun ellers ikke
handler hos, og han opdager et tyveri.
Alle kender jo hendes svaghed, men købmanden er vred,
fordi hun handler mere andre steder.
Så han tager brødet fra hende og truer med at gå til
politiet.

Espen 3:

Hun går hjem og hænger sig.
Thi der står skrevet: Du må ikke stjæle.

6. Den interessante Maren.**Espen 3:**

En dag hører jeg om en arbejder ved navn Gren, der har hængt sig for nogle år siden. Jeg går i første klasse med en af hans døtre, hun hedder Maren.

Jeg er misundelig på hende, fordi hun har haft sådan en interessant far.

Min beundring er så stor, at jeg slet ikke sanser at hævne mig på hende for den. Med dyb ærefrygt spørger jeg hende, om det virkelig er sandt. Vorherre bevares! Igen erfarer jeg, at livet er et stort og indviklet og sælsomt maskineri. Når man bevæger sig i det, får det uventede og mærkelige følger. Først får jeg klø af nogle af de store piger, som rusker håret af mig og lægger mig ned og går frem og tilbage på mig. Jeg forstår ikke noget af det, men jeg ved jo, at sådan er livet. Så bliver jeg udleveret til frøken Nibe og får klø, og bliver vist frem for en han-lærer og får klø igen. Jeg bliver trukket omkring ved det ene øre, og vist frem som en skændsel, og får klø. Det er hverken sidste eller første gang at jeg oplever det.

Jeg bliver bange for alle de ting i verden, som jeg endnu ikke har forsøgt mig på, det er jo umuligt at vide, hvordan de store vil reagere. Allerværst er det, når de får mistanke om at man har været i god tro. Så eksploderer de.

LYS LYD SKIFT

Misery Harbor 4:**Espen 1:**

Jeg træffer Eva alene bag et af skurene. Ikke betænke sig! Jeg griber fat om Eva. Hun synker villigt ind til mig, jeg føler hendes legeme som en åbenbaring. Jeg tør ikke kysse hende, for det har jeg aldrig lært.

Espen 3:

Det brugte de ikke i Jante.

Espen 1:

Jeg knuger min kind mod hendes og klemmer næsten alt vejret ud af hende.

Espen 3:

Så vrider hun sig løs og løber sin vej

Begge:

... Jeg kunne mærke hendes hår over mit ansigt længe efter.

lyd/lys-skift

Zoolog 3

Espen 2:

Over brændeskuret er der et lille loftrum, hvor jeg har fået lov til at indrette dueslag. Der har jeg også tamme rotter, de går i bur, fordi også tamme rotter spiser dueunger. Der er både racerene og bastarder, en del mus, og flere fuglearter, solsorte og spurve, som holder hovedet på skrå, og kigger skævt på mig, når de spiser korn af min hånd. Jeg tygger korn og mader dueungerne af munden, de løber klynkende efter mig og tror, jeg er deres mor. Som ældre bliver de i vanen. Jeg kan fløjte nede i gården, så kommer de og slås siddepladsen på min læbe.

lyd/lys-skift

7. Øl.

Espen 3:

Der bor en mand i Jante, som jeg ikke kan tænke på uden at blive syg af det. Det er slagteren Povl Himmelby, en kæmpestor svampet sæk, som savler ned ad sig selv og hvis hoved ligner en rådden vandmelon. En gang jeg skal til slagteren kalder far mig tilbage og siger:

Espen 1 og 2 i kor:

Du må aldrig gå ud til Povl Himmelbys på torvet.

Espen 3:

Jeg ser spørgende på far, og da siger han noget overraskende ...

Espen 1 og Espen 2 i kor:

...Povl Himmelby pisser på smådreng.

Espen 3:

Povls lille magre kone står og venter uden for ølknejpen hver aften, hun står lille og bleg i sit sjal, mens de fulde mænd kommer ud og lufter sig omkring hende uden at tænke på andet, end at hun skal være der. Hun står i krogen uden for døren og regner efter, hvor mange penge Povl Himmelby har drukket op. Men vente vil hun, og hun står der i de kolde nætter og ser op i himmelen, hun står der i silende regn, regnen får hende måske til at tænke på at hendes mand i fyrre år hver aften har pisset der, hvor hun står. Hun står der i de lyse sommernætter og ser på værtshusets beskidte mur. Folk, der går forbi, sender hende et hvidt blik. Men vente må hun,

Espen 1 og 2 i kor:

for at Povl ikke skal løbe på en lille dreng.

Espen 1:

En krop kan undertiden blive udsat for enorme ødelæggelser og alligevel på en eller anden ubegribelig måde stadig hænge sammen. Povl Himmelby har ikke længere nogen synlig hals. Svulne poser hænger fra kinderne ned på hans skuldre. Hans øjne kan næsten ikke ses, kun det røde slim, der flyder ud af sprækkerne. Brystkassen er forsvundet i den vældige vom, som fortsætter helt op under kindposerne, og denne vom er mærkelig nok helt flad, men slutter i en hængende sæk mellem hans knæ. De uformelige arme stikker ud som lufferne på en sæl.

Espen 3:

Han vralter pustende af sted på sine store og uformelige fødder og savler ned over hele sin skrækkelige bug. I årevis har han ikke taget andet næring til sig end øl. Jeg ser det lille blege væsen komme gående efter ham.

Lysskift

Misery Harbor 5:**Espen 1:**

Jeg lå helt stille i min seng oppe på loftet i Misery Harbor. Der kom nogen. De lo dernede, jeg hørte deres ømme og underfundige småsnak. Derefter hørtes der grædende og bønlig protest – men de var vist ikke alvorlig ment.

Espen 2:

Så var der vrede i mandens stemme, han lød som en brummende tyr. Tilsidst blev der stille. Men pludselig lød der et klageskrig som blev kvalt under en hånd.

Espen 1:

Lyden slog mig i ansigtet som en pisk, alle tanker døde ...
Nu bevæger de sig omkring i stuen dernede og lidt efter begynder manden at trøste hende.
Hun græder og svarer ikke. Så går de.
Jeg lister hen til gavlvinduet for at se parret.
(*han synker i knæ og holder sig på maven som om han kan skribe*)

Espen 1 og 2:

På fjeldstien går Eva og John Wakefield.

Lyd/lysskift som i beg. Rytme fra Yoko One: "Are you looking for me"

Lys brat ind brat ud. bratte ryk/skift som en plade der er gået i hak.

(Espen 1 har en flaske rom som han drikker. Han bliver under det flg. mere og mere fuld)

Espen 1:

(råber)

Jeg er Espen Arnakke fra Jante!

I rummet høres som et ekko:

Jeg er Espen Arnakke fra Jante i Danmark. Jeg er Espen Arnakke fra Jante i Danmark.

Espen 2:

Jeg er rejst ud i verden for at sejre over Jante i Danmark. De skal aldrig få at vide i Jante i Danmark at jeg har tabt herude. De skal få at vide at jeg vandt, jeg, Espen Arnakke. Jeg vil tage nederlag efter nederlag, indtil jeg lærer at vinde. Jeg giver mig aldrig, aldrig.

Espen 3:

Jeg rejser mig vaklende. Jeg står og ser ind i min egen hjernekasse, den er et mørkt hvælvet rum. Der hænger en lampe ned midt i den, og under den sidder John og Eva på en stol.

Espen 1:

Drik dig fuld, Espen, drik dig fuld som en kanon, som så mange gange før, kravl op i kundskabens træ og ryst alle æblerne ned, så det dundrer i jorden, drik dig lige så fuld som Gudfader da han skabte verden, brænd paradiset så keruberne må flygte og ikke mere vide hvad de skal bruge deres sværd til. Drik dig til døden fuld og gå gennem paradiset aske frem til det store hav, det evigkolde hav, hvor løgnerne ikke er!

(han går fuld rundt)

LYS LYD SKIFT

8. Den uanstændige pige:

Espen 2:

Jeg har en tante. Hun hedder Dagny, og hendes mand hedder Frederik. De har en del børn. En af pigerne hedder Jensigne.

Det er en forfærdelig historie med Jensine, jeg hader dem oppe i den store verden, og jeg ønsker at dræbe onkel Frederik. Men jeg siger ingenting, jeg stirrer bare på de store mennesker.

Espen 3:

Jensigne er seksten år og ude at tjene hos den rige Olavsens, som bor i en villa udenfor byen. Olavsens stiller

store krav til deres pige, og hun fik ikke lov til at gå ud med sine veninder om aftenen på sin seksten års fødselsdag, nej, en dydig ung pige skal sidde hjemme om aftenen og sy.

Espen 1:

Jensigne kan ikke holde det ud den aften.
Hun klatrer ned fra vinduet.

Espen 2:

Det er lukket, da hun kommer tilbage, og da ved hun at hun er opdaget. Hun går ned i haven og drukner sig i fiskedammen, jo alt er forbi for Jensigne.

Espen 1:

Om morgenen finder de Jensigne i dammen, fordi hendes hår flyder på åkanderne.
Det er jo frygteligt for fine folk som Olavsens.
Nu står de der og har ingen pige.
Onkel Frederik anbringer en anden af sine døtre hos Olavsens, mens Jensigne endnu ligger våd og kold på græsplænen.

Espen 3:

Hun har fået at vide, hvad hun kan vente sig ...

hvis hun også giver sin familie skam.

lyd/lys-skift

Zoologen 4:

Espen 2:

Jeg har lange rækker af hvepsere der hænger i brændeskuret. Disse insekter, som lever i en stat, optager mig meget. Jeg bliver aldrig træt af dem. Hvepsere derne kan variere meget i formen alt efter hvor de findes. Ofte hænger de i grantærer lige ved jorden, men det sker at de hænger højt oppe. Der er forbavsende mange af dem i en lille granskov i nærheden af byen.

Indgangen til hvepsere derne er fornedet, og reden består af mange lag papir med tavler indeni. Hvepsen har en papirfabrik i maven. På gamle bræddewægge sidder der altid hvepse og tygger. Der er hvepsere der, som er større end et menneskehoved.

Det er risikabelt arbejde at hente rederne hjem.
Det gør forbandet ondt at blive stukket, og det bliver jeg tit. Desuden er det forbudt at færdes uden for vejene i skoven. Skovfogeden er min store skræk.

Når jeg skal tage en hvepsere de, lister jeg mig forsigtigt hen til den med en skarp kniv, griber grenen med venstre hånd, snitter lynsnart med kniven – og løber for livet. Så venter jeg i sikker afstand i en halv eller en hel time, går

måske ned til standen og bader, indtil hvepsene er faldet til ro.

Så nærmer jeg mig igen på samme måde, tar fat i den afskårne gren og løber af sted med den ti-tyve skridt, eller indtil jeg bliver stukket. Så slipper jeg uden at sagtne farten. Dette skal gentages endnu en eller to gange. Da hvepsen har ganske bestemte flyveruter, samler hele flokken sig der, hvor reden har været før og fortsætter som regel med lidt byggearbejde. Reden tager jeg med hjem. Det viser sig altid, at de hvepse, som kommer ud senere, er helt ufarlige.

Jeg hænger hvepserejerne op sådan, at livet i dem kan begynde igen

men det sker aldrig. Yngelen flyver ikke ud og reagerer ikke hvis jeg åbner reden.

De spadserer i ruinerne, soler sig og spiser af det opsparede forråd. Når jeg driller en af de hvepse med et strå, bliver den først forbavset, så gemmer den sig, men det falder den ikke ind at flyve sin vej eller at stikke.

Jeg kan se på den, at den har det rart og bliver lidt vemodig, når jeg forstyrre den. Den snurrer lidt på vinger og søger fred.

1 og 3 i kor:

Fred!

9. Ud i Mørket del 1

Espen 1:

Skolen er ydmygelse og vold fra ende til anden.

Lærer Skarregård kommer ind i klassen og beskylder mig for et eller andet. Jeg har ikke gjort det, men det plejer ikke at sætte mig i affekt. Nu farer jeg op og råber, at det er løgn. Alle mine klassekammerater ryster af skræk, alle ser ned, ingen vover at se hverken på mig eller skarregård. Benene ryster under ham af vrede, da han nærmer sig, men før han siger noget, råber jeg igen, at det er løgn, og jeg tilføjer noget helt utroligt:

Espen 2:

De skal også altid stikke næsen i mine sager, men nu kan De bare passe Dem selv!

Han slår kloen i nakken på mig, som han plejer, men jeg er blevet en anden, det blir' ikke til prygl, men til et voldsomt slagsmål. Jeg er kraftigt bygget og tretten år. Jeg er stærkere end jeg selv tør tro og meget hurtigere end en mand på fyrré år.

Espen 1:

Men selvfølgelig ender det med at han får overtaget, og så sender han bud efter inspektøren. Jeg sidder alene i et værelse i tre-fire timer, men jeg falder ikke til ro, tværtimod. Da de henter mig ned til min straf, er jeg næsten blindet af raseri. Men jeg følger godvilligt med og

står roligt, mens inspektøren svinger spanskroret. Da det er overstået, gør jeg igen noget utroligt, jeg marcherer ud af klassen. Inspektøren råber op og spørger,

Espen 3 (inspektør):

hvor du skal hen?

Espen 2:

men jeg går og smækker døren efter mig med et brag. Det var den eneste gang i min skoletid, jeg var fri for min skræk for lærerne.

Espen 1:

Jeg råber skældsord tilbage og styrter op ad trapperne ikke ned og ud. Jeg har en mærkelig vild og klar følelse i hjernen ...
...hvorfor havde jeg nogensinde været bange for en lærer?

Espen 2:

Det larmer på trappen bag mig, men jeg farer opad som en kat, helt op under loftet, hvor der står en del værktøj. Der ta'r jeg en økse og hugger i væggen, så træsplinterne flyger om ørerne på mig.
Inspektøren kommer brølende ind og går løs på mig.

Espen 3: (inspektør – hysterisk):

DU er en SLYNGEL og en BANDIT!

Espen 1:

Jeg skælder forbitret ud mens de holder mig nede. De skal virkelig få en herlig omgang prygl engang begge to!

Espen 1:

Flere kom til, og der blev en masse spektakel, indtil en af dem fandt ud af, at jeg måtte være syg. Det godtog de alle med det samme. Og jeg blev rolig, da lærerne blev det. Jeg tror ikke affæren fik følger.

Misery Harbor 6:

Espen 1:

Hvis jeg ikke havde mødt John og fået hende, jeg elskede dengang, Eva, som jeg elskede hedest af alle kvinderne udenfor Jantecirklen,
... så ville jeg nok bare have siddet som en hæderlig fisker i Misery Harbor, med ti børn.
Jeg ville kun have vidst ganske lidt om Jante, ikke mere end alle janter ved. Når harmonikaen var sat til side om aftenen, ville jeg måske have fortalt om en lille by østen

for sol og vesten for måne, og børnene ville have krøbet op på mit knæ og forlangt, at jeg skulle fortælle om dengang jeg var lille i et fremmed land.

10. Ude i det praktiske liv

Espen 3:

Nu er jeg en voksen mand. Siden i forgårs.

Espen 2:

Tag det roligt,...

Espen 3:

har far sagt,

Espen 2:

...Egetræer vokser langsomt og springer sent ud.

Espen 3:

Sådan noget vrøvl. Nu er det endelig forbi med at være barn. I forgårs blev jeg konfirmeret, og for næsten to uger siden er jeg fyldt fjorten år.

I aften vil jeg have en pige med ud på en bænk i skoven.

Jeg havde mærket mig nogle stykker, som var pæne og kunne komme i betragtning. Når jeg kommer ud på gaden i aften, er det tids nok at bestemme, hvem af dem det skal være. Bænken er det vigtigste, jeg har allerede udset mig en, der står godt gemt mellem nogle graner. Det er kedeligt, at mit arbejdstøj ikke er nyt, men det er da i hvert fald voksent tøj. Blusen er for stor, og farven er efterhånden vasket af den. Midt på maven er der en lap af nyere dato. Men det går an. Arbejdstøj er ikke til at fange piger i.

Jeg lusker rundt mellem husene og ved ikke, hvilken vej jeg skal gå. Så hører jeg nogen snakke et sted og vover mig derind. Det var Jørgensen, nogle arbejdsfolk og to lærlinge. Jeg kender dem allesammen.

Espen 2:

hvad jeg du for en løjerlig en,
spørger Jørgensen

Espen 3:

jeg fniser forvirret.

Espen 2:

Hvad vil du?

Espen 3:

Jeg svarer noget i retning af, at:

jeg skal være her.

Espen 2:

-Åh er det dig, der hedder Espen? Ved du, hvad man gør klokken seks om morgenen?

Espen 3:

Jeg tænker mig om, men det ved jeg ikke.

Espen 2:

... da hilser man på folk

Espen 3:

Jeg mærker, at jeg bliver ildrød i hovedet, men får dog sagt

Alle tre Espener (bukker):

goddag.

Espen 3:

Det meste af natten har jeg ligget og tænkt på hvordan jeg vil komme flot fejende ind. Jeg er dum tænker jeg og ser op ad væggene. Der dufter godt af blomster og jord og der er lunt og godt.

Espen 2:

Han kan gå med jer ud til bænken,

Espen 3:

siger Jørgensen.

Bænken? Tænker jeg. Skal man øve sig på bænken, når man kommer i lære?

Johannes er 16 år. Da vi kommer ud, siger han til Alfred, der er 15:

Espen 1:

Sæt ham der i sving.

Espen 3:

Så bliver jeg sat i sving. Alfred lægger to brædder tværs over en mistbænkramme og lægger sig på knæ over det ene.

Espen 1:

Op på det andet med dig,

Espen 3:

Der ligger vi så på knæ med ansigterne mod hinanden. Dette må være noget djævelskab, som Alfred har regnet ud.

Espen 1:

-Det er kål. Alt det andet er ukrudt. Det skal du tage op, og så skal du lade kålen stå. Kom så i gang.

Espen 3:

Han begynder at luge. Jeg trækker i nogle grønsager og kan ikke se forskel på dem, men det lærer jeg snart.

Espen 1:

Det har ikke sådan en forfærdelig hast, Så opdager Jørgensen bare hvor hurtigt det kan gøres.

Espen 3:

Ikke forhaste sig – det er omkvædet hele dagen, hver dag, alle dage, og Jørgensen snakker om dovne asner. Jeg er kommet mellem dobbelt ild. Fra den ene side bliver jeg skældt ud, fordi tingene bliver gjort for langsomt – og det bliver de – og fra den anden side får jeg trusler, hvis jeg arbejder bare i normalt tempo.

Zoologens død 5:**Espen 2:**

Det er let at dræbe zoologen.

Jantebarnet er altid parat til at fare af sted, bare han hører nogen nyse, og det var et dræbende skud der faldt, da de pludselig alle sammen lo ad den *konfirmerede*, der løb rundt uden for Jante en dag for at fange insekter. Især ramte det alle dem midt i ansigtet der ville være *voksne* fra den time præsten indviede dem til manddommen.

En mand blev truet med afskedigelse fra sit kontor, fordi han spillede fodbold om aftenen. Og far sagde ...

... det jeg godt forstå. Manden skulle ikke løbe rundt og skabe sig som en barnerumpe.

Folk lo, og nogle sagde spottende ord, og dermed skjulte zoologen sig skrækslagen, en søvngænger, der vågner midt på gaden i bar skjorte til latter for verden.

Zoologien blev til psykologi. Også psykologien var en vej til erkendelse, og den var mere end det, den var en kniv i hånden på den undvegne træl fra jante. Den trådte på mine drømme og fik min boomerang i nakken. Psykologien er trællens våben.

Misery Harbor 7:**Espen 2 (John Wakefield):**

Hallo, Jack, nå, der var nok en der ikke kom i aften, hva?

Espen 1:

I Misery Harbor kaldte de mig Jack.

Espen 2: (John Wakefield):

Du ville nok gerne have smagt på den sødeste pige i Misery Harbor før far her, hva'? Hihi! Næ, det blev en gammel løgn, Jack. Du skal ikke komme her og forsøge at hamle op med en Newfoundlænder. Hun er for resten god, og du kan lige prøve på at røre hende, så skal jeg brække arme og ben på dig, for jeg vil have hende, i hvert fald så længe du er her på stedet. – UHM!

Hun lo af dig! Sådan en hvalp, sagde hun. Nej Jack, Eva har smag for en voksen...

Ja hun lærte virkelig et mandfolk at kende i aften. Hun var jo lidt lille til store John, Hihi.

Du kan godt gå i lære hos mig, for du kan vel ikke noget endnu, vel? Du kan vel ikke noget af den slags?

Espen 1:

Jeg kan ingenting, hva? Kan jeg ingenting, hva?

Jeg skal vise dig din ... din ...

Jeg kan mere end du bryder dig om ...

(trækker en kniv og hugger skrigende løs på John der vægrer for sig og falder)

13. Århundredets gåde

Espen 3:

Århundredets gåde, er en etiket, jeg har set klistret på mange mærkelige sager. Mens jeg er i Detroit, er århundredets gåde en ung mand, der har dræbt sin far.

Drengen bor sammen med sine forældre. Faderen får lungebetændelse og ligger i et værelse på første sal.

En aften kommer drengen hjem og opdager, at der ligger en fremmed mand inde hos hans mor. Han bliver frygtelig oprevet og ved ikke sine levende råd. Men så lister han sig op og skyder faderen, mens han ligger og sov.

Espen 2:

Til politiet sagde drengen, at han havde skudt sin far, for at han aldrig skulle opleve at høre om, hvad moderen havde gjort.

Espen 1:

I alle aviser stod der, at det ville have været forståeligt, hvis drengen havde dræbt moderen, - men at dræbe sin stakkels, syge, uskyldige far! Gåde!

Espen 3:

Men jeg kom i tanke om noget dengang i Detroit, det var en gammel historie fra Jante.

Engang Anders Nul og jeg jagede nogle badende piger i skoven.

Historien var sivet ud, og jeg var bange for, at den kunne nå så langt som til mine forældre.

Når jeg ser, at afsløringen nærmer sig, tænkte jeg, så dræber jeg mor og far. Det kan gøres, så de aldrig selv får det at vide, og bagefter vil jeg tage straffen. Men de må aldrig opleve den sorg, at jeg er sådan, så vil jeg hellere tage straffen og sorgen over, at de er døde.

12. Ud i mørket del 2.

Espen 2:

Jeg har aldrig haft lyst til at gå til søs. Ikke spor. Tværtimod. Men jeg har hele mit liv ustandselig befundet mig midt i ting, som jeg ikke har haft det fjerneste lyst til.

Espen 2:

Båden gik. Det blæste, og søen brød ind over drivisen. Jeg stod længe på dækket og så ind mod kysten omkring Jante, hvor det hvirvlede med sne og støv.

Espen 7:

Det skulle have været forår, men det var vinter, og jeg så hele verden for mig som en rå og prosaisk havn fuld af snavset drivis.

Espen 6:

Jeg klamrede mig med blikket til det svindende land, bakkerne som hvælvede sig under den grå himmel, alle mine drømme faldt vingskudte ned i den rå morgen, ned i en iskold verden, som aldrig ville opleve en ny sommer. Jeg kunne ikke længere se hjem, og følte mig frysende hjemløs. Mens jeg stod på båden og så ind mod det svindende land, erkendte jeg, at alle håb og alle syner, alle ønsker om liv og død havde været knyttet til min barndoms steder med en navlestreng. Nu var jeg borte fra disse steder, og jeg var en slagen mand.

Espen 14:

Nu er jante borte, sunket i havet, men sådan elsker vi de steder, hvor vi har haft det ondt. Senere kom jeg til at elske Newfoundland, mit andet Eventyrland, den nøgne ø i Atlanten, for der blev tragedien fuldbyrdet. Krigen og hadet og båndet til vores nærmeste er den eksplosive kerne i fædrelandssludderet og nationalismens bedrageriske lyrik.

Espen 13:

Det jeg gjorde, gjorde jeg for længe siden.

Nogen soning er der ikke tale om.

Jeg hører det, som velmenende mennesker vil sige, og det, som du vil sige. Det er ord uden genklang. For når jeg står over for begivenhederne, falder hele mit forsvar til jorden.

Espen 1:

Det drejer sig hverken om at angre eller om at opløse sin anger. Hemmeligheden er at slå Store John ihjel for evigt. Jeg er ridderen af det glade vanvid, jeg er ude for at slå de døde ihjel.

Koret:

Jeg er ridderen af det glade vanvid, jeg er ude for at slå de døde ihjel.

LYS OG LYDSKIFT:

Misery Harbor 8:**Espen 1:**

Han tirrede og plagede mig, han tog den jeg elskede. Han ville se mig lide og brugte alle de midler, han kendte. Jeg kom fra Jante. Jeg var gennemsyret af angst og had, jeg var syg af tilbagevist kærlighed til menneskene. Jeg led af en gammel og en ny overtro om, at jeg var bestemt til at dræbe. Før mindre end en time siden havde jeg hørt Eva klage sig, han vidste, at jeg havde hørt det, og jeg var bedre underrettet, end da jeg hørte nogle hyl fra en bænk hjemme i jante. Til sidst gjorde han det værste, han kunne have gjort. Hvis det var kommet til slagsmål, og han var faldet, havde slået hovedet og var død af det, så havde det været noget andet – men sådan gik det ikke.

Espen 2:

Det var to jantemænd, som mødtes, og den ene dræbte den anden. Den overlevende har med mange ord bygget på sit forsvar. Hvis han kunne tale, hvad ville han da have at sige om sig selv, om Eva og om Espen, den fremmede sømand? Måske kun dette:

John Wakefield stemme):

Den fremmede gik med dolk, det gør vi ikke her, og han vidste, at han ikke kunne klare sig med de bare næver.

Espen 1:

Han ville rejse sig fra det dødsrige hvor janterne bor, sætte domstrompeten for munden og udråbe slagsbroderens mening om livet og døden. Han ville tage de afgørende ord ud af munden på statsadvokaten og tordne dem igen og igen:

Espen 2 (John Wakefield):

Espen brugte kniv, den djævel!

Espen 1:

Og argumentet ville sende mig i galgen. Eller jeg ville have siddet bag murene den dag i dag – jeg har aldrig undersøgt, om de hænger syttenårige.

Espen 3:

Hvis ulykken vil, at jantedrengen en dag, når han er stærk nok, og har dolk i bæltet, står overfor noget, som samler alle strålerne fra barndommen i et spektrum, så har han fundet sit Misery Harbor.

Espen 1:

Jeg slog engang et menneske ihjel.

Alle 3:

Jeg slog engang et menneske ihjel.

Espen 2:

Han hed John Wakefield,

Alle 3:

Jeg dræbte ham en nat i Misery Harbor.

LYS OG LYDSKIFT:

EPILOG

Vild Musik. (YOKO ONO inspireret det samme som går som et tema gennem hele forestillingen)

Alle løber rundt i rummet forvildede, som under en storm.

Espen 2 (løjnant):

Et

3 og 1 i mikrofon:

Jeg er Espen Arnakke fra Jante

Espen 2 (løjnant):

syv

3 og 1 i mikrofon:

Jeg er Espen Arnakke fra Jante

Espen 2:

To

3 og 1 i mikrofon:

Jeg er Espen Arnakke fra Jante

Espen 2:

Ni

3 og 1 i mikrofon:

Jeg er Espen Arnakke fra Jante

Espen 2:

Ti

3 og 1 i mikrofon:

Jeg er Espen Arnakke fra Jante

Musikken stopper, alle kigger ud på publikum med samlet roligt blik.

Espen 1:

I det indre af Newfoundland ligger der et bjerg. Det hedder Halfway Mountain. Du kan få tusinder beskrivelser af Halfway Mountain, og de er alle lige rigtige.

Bjerget er stort og har mange sider, men den, som lå lænket på jorden, så kun Halfway Mountain fra det sted, hvor han lå!